

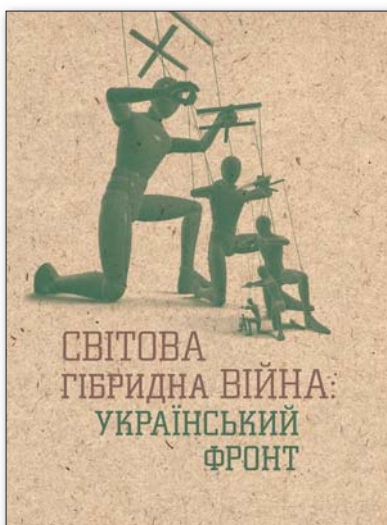
СВІТОВА ГІБРИДНА ВІЙНА: УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТ

7 лютого 2017 року в Українському національному інформаційному агентстві «Укрінформ» відбулася прес-конференція першого віце-президента НАН України, директора Національного інституту стратегічних досліджень, академіка НАН України В.П. Горбуліна на тему «Презентація колективної монографії «Світова гібридна війна: український фронт».

У колективній монографії «Світова гібридна війна: український фронт», підготовленій фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень, уперше у вітчизняній та світовій науці детально досліджено явище світової гібридної війни як новітнього виду глобального міжнародного протистояння в умовах системної кризи геополітичного устрою і системи світової безпеки. У книзі проаналізовано причини та передумови російської агресії проти України, її стратегічні цілі, а також особливості ведення гібридної війни Росії проти України в різних вимірах: воєнному, політичному, економічному, соціальному, гуманітарному, інформаційному.

Автори наголошують, що сьогодні Україна є центром світової гібридної битви, яка ведеться в межах єдиного глобалізованого простору по лініях поділу між зонами стабільності і безпеки, де панує закон і міжнародне право, та зонами невизначеності і політичного хаосу, де править бал первісне право сильного. Україна вже довела свою цілковиту спроможність як держава, що здатна захистити свій суверенітет і політичну суб'єктність, але як об'єкт безпосередньої гібридної агресії держава ще має виробити чітку національну стратегію гібридної протидії з опорою насамперед на власні сили, ресурси і можливості. Зараз Україна перебуває в точці біфуркації, тобто стоїть перед своєрідним «моментом істини», і цей, вочевидь короткий, період є чи не останньою можливістю серйозно переоцінити стратегічний контекст розгортання військово-політичної ситуації у світі загалом і навколо нашої країни зокрема.

У книзі, з огляду на особливості нової гібридної реальності, розглянуто також питання реформування міжнародних безпекових інститутів і окреслено шляхи пошуку нового балансу

Презентація колективної монографії «Світова гібридна війна: український фронт»; зліва направо: заступник Міністра з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України Г.Б. Тука, віце-президент НАН України академік С.І. Пирожков, перший віце-президент НАН України, директор Національного інституту стратегічних досліджень академік В.П. Горбулін, директор Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України професор І.С. Романченко. Київ. 7 лютого 2017 р.

сил у світі та нових міжнародно-правових безпекових формул.

У прес-конференції взяли участь віце-президент НАН України академік НАН України Сергій Іванович Пирожков, директор Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України, доктор військових наук, професор Ігор Сергійович Романченко, заступник Міністра з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України Георгій Борисович Тука, які разом із Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Білорусь Романом Петровичем Безсмертним, провідним експертом у галузі трансформації конфліктів і миротворчості, PhD Інституту аналізу і вирішення конфліктів Університету Джорджа Мейсона Наталією Мірімановою та Головою Комітету Верховної Ради України у закордонних справах кандидатом наук із соціальних комунікацій Ганною Миколаївною Гопко були рецензентами монографії.

Кожен із доповідачів зі свого боку відзначив важливість і корисність цієї ґрунтовної мультидисциплінарної праці як для науковців, так і для державних високопосадовців, військовослужбовців вищої командної ланки, дипломатів, політиків, освітян, представників громадянського суспільства. Однак найбільш повну і змістовну характеристику книги дав перший віце-президент НАН України, директор Національного інституту стратегічних досліджень,

головний редактор і упорядник монографії «Світова гібридна війна: український фронт» академік НАН України Володимир Павлович Горбулін. Пропонуємо ознайомитися з повним текстом його виступу.

Стенограма виступу В.П. Горбуліна

Вітаю всіх, хто прийшов на сьогоднішню презентацію!

Традиційно вступне слово має на меті полегшити сприйняття книги та її розуміння. Я думаю, що це буде тим більш актуальним, зважаючи на обсяг та складність дослідження, яке ми сьогодні презентуємо.

Я, безумовно, закликаю всіх прочитати монографію, але зараз хочу звернути вашу увагу на ті ключові положення, які ми хотіли донести до широкої аудиторії — і в Україні, і поза її межами.

Передусім — про *загальний контекст*. Він начебто очевидний, але насправді без нього складно зрозуміти і авторів, і той продукт, який ми створили. Для нас, українців, світ перевернувся з ніг на голову буквально впродовж кількох місяців на початку 2014 р., коли втеча частини українського керівництва отримала своє продовження у вигляді стрімкої окупації Росією Криму і створення маріонеткових сепаратистських режимів на Донбасі.

Це дійсно була шокова ситуація. І не лише для України — всі розвинені держави виявили-

ся неготовими до такого перебігу подій. Адже здавалося, що після 1945 р. цивілізоване людство нарешті виробило такі принципи і правила, які не могла безкарно порушити жодна сторона. Згідно з цими принципами, не можна нападати на іншу країну, якщо тобі не подобається її уряд, її вектор національного розвитку чи напрям міжнародної інтеграції. Не можна захоплювати силою чужу територію. Не можна відкидати власні міжнародні зобов'язання і робити вигляд, що нічого не сталося.

І впродовж досить короткого періоду усе це залишилося в минулому. Ми опинилися у світі, де кожен сам за себе. Де виконання договорів є ознакою слабкості, а розмови про ядерний попіл стають темою політичних шоу. Головні діючі особи цього світу — реваншистські імперії на чолі з маніакальними вождями, релігійні фанатики, які будують цілі держави на терорі й догматизмі, і «п'ять колоні» різноманітних радикалів, маргіналів та агентів впливу, що набули поширення в передових суспільствах Заходу.

Можемо констатувати — декорації на світовій арені кардинально змінилися. І, продовжуючи аналогією зі сценою, Україна опинилася під світлом геополітичних софітів. Але на відміну від написаних текстів п'єс, вектор нашого розвитку не пишеться десь далеко і кимось стороннім. Ні. Він залежить від нашої з вами вольової, інтелектуальної і моральної спроможності — спроможності відновити справедливість, яка потрібна не лише нам самим, а й усьому цивілізованому світу, який стоїть за нашою спиною у нашій протидії агресору.

Сьогодні Україна фактично змушена вести війну за незалежність. Однак ця війна є частиною великого світового конфлікту, що має комплексний характер і дуже тривожні перспективи.

Світ увійшов у зону підвищеної турбулентності, пов'язаної з пробудженням агресії, нетерпимості, що супроводжується фактичною відмовою від стримуючих норм і механізмів. Не працює механізм ООН, декоративною та надієвою виглядає ОБСЄ, під великим знаком питання опинився принцип нерозповсю-

Учасники презентації

дження ядерної зброї. Непорушність кордонів, повага до державного суверенітету — все це перетворюється на порожні слова. Нас знов намагаються повернути у світ, де панує право сильного, а отже, зробити війну новою нормою міжнародного життя. І це частково вдається.

Сьогодні світ уже отруєний страхом, брехнею і ненавистю, мільйони людей втратили свої домівки, зруйновано інфраструктуру, зупинено підприємства, зростає загроза екологічних і техногенних катастроф.

Це і є той «новий гібридний світ», в якому ми сьогодні живемо.

І те, що нині фронт на європейському театрі бойових дій простягнувся лише на кілька сотень кілометрів українського кордону, нікого не повинно вводити в оману. Саме тому сьогоднішній конфлікт і називається *гібридним*, бо жертви і руйнування агресор завдає не лише прямим військовим вторгненням. Швидше навпаки — все активніше застосовуються засоби інформаційно-психологічного, економічного, політичного впливу. Та й взагалі, будь-які методи, які зможе вигадати супротивник.

Власне, готуючи цю книгу, ми бачили своїм завданням дослідження витоків нинішньої кризи, її рушійних сил і механізмів. Ми пропонуємо читачам цілісний огляд того, як агресор готував свій напад, як він його реалізовував. Пояснюємо ті процеси, які сьогодні відбуваються, те, як ми реагуємо на цю агресію. Подекуди — успішно. Іноді — не зовсім.

Кажучи про саму книгу, я б хотів зупинитися на її назві. Для багатьох сам термін «світова гібридна війна» є надзвичайно дискусійним. Навіть на етапі підготовки роботи часто поставало питання: «Чи дійсно виправдано говорити про наявність саме «світової гібридної війни»?

На нашу думку, відповідь — так, це більш ніж виправдано. Незважаючи на те, що для нас ключовою проблемою залишається протистояння російській агресії, не помічати світової гібридної війни це те саме, що не помічати «слона в посудній лавці». Це дійсно нове глобальне міжнародне протистояння, яке з одного боку знищує наявний світовий порядок, а з іншого — формує новий, менш стабільний та більш хаотичний.

Міжнародна система, побудована на справедливих правилах і взаємній повазі до суверенітету, територіальної цілісності, на цінностях прав людини, демократії — все це отримало

новий вектор руху в бік хаосу, де домінує право сильного. Тож гібридну війну можна й доцільно кваліфікувати як новітню форму глобального протистояння у сучасному безпековому довікллі. І ми не можемо заплющувати очі на те, що «гібридний» характер агресії поширюється на все нові арени протистояння. Це вже навіть не предмет для дискусій — це однозначний факт. Тож коли ми кажемо про гібридну війну сьогодні, то маємо на увазі, що це:

- відсутність чітко визначених часових горизонтів, тобто її неможливо зафіксувати у часі, як і визначити кінцевий термін завершення;
- ситуація, коли справжні цілі гібридної війни є нечіткими і не до кінця зрозумілими;
- проблема великої кількості просторів, на яких йде протистояння.

Усе це спричинює масштабні конфлікти, які мають транснаціональний характер і важко піддаються локалізації. У своїй роботі ми згадуємо «ефект метелика», який найбільш точно описує характер розгортання «гібридних» трансформацій світу: від маленького конфлікту на віддаленому континенті, до кризи в країнах «золотого мільярду».

Очевидно, потрібно відповісти на питання: *а що дасть ця книга для розуміння таких процесів?* Адже переважна більшість з вас, шановні колеги, також досліджує проблематику гібридної війни.

По-перше, наш багатопрофільний колектив Національного інституту стратегічних досліджень зробив справді комплексну роботу, розкривши одночасно військові, економічні, гуманітарні, інформаційні аспекти гібридної війни. По-друге, ми простежили це явище у динаміці, спробували зрозуміти його витoki, передумови, логіку розгортання гібридної агресії, реакцію потерпілої сторони, якою в цьому випадку є Україна.

Проте це не все. Сьогодні більшість досліджень з проблем гібридної війни зосереджено на констатації того, як агресія відбувалася та що нам робити. Ми ж хотіли побачити і те, як ми, як Україна змінилася під час цієї агресії. Як змінилася наша економіка, наш сектор

безпеки і оборони, які нові аспекти функціонування інформаційного, культурного простору з'явилися. Усвідомлення цих змін, докладний їх опис — усе це надзвичайно важливо для адекватного формування стратегії розвитку та протидії новим викликам гібридної війни.

Україна важкою ціною здобула унікальний досвід протистояння гібридній агресії. Наші уроки і наші висновки будуть корисними світу, який вступає в епоху гібридних війн і гібридного миру. Один з головних уроків полягає в тому, що слід навчитися чітко ідентифікувати початок гібридної агресії.

Сьогодні в Європі й Америці продовжують сперечатися, чи веде Путін війну проти Заходу? Дехто на Заході говорить: *«Ні, він просто напав на Україну за те, що вона насмілилась підписати Угоду про асоціацію з ЄС. Підтримує радикалів, спонсорує тероризм, провокує внутрішню політичну нестабільність у провідних країнах Європи, бомбить Алеппо, втручається у вибори в США та погрожує застосуванням ядерної зброї. Але це ще не війна, і для того, щоб Путін міг зберегти обличчя, а Росія могла «встати з колін», потрібно зняти санкції і дозволити російським військовим потренуватися ще в якійсь країні Близького Сходу чи Північної Африки».*

Ще раз скажу — так дехто думає і говорить на Заході. Проте нерозуміння природи гібридної агресії призводить до геополітичної сліпоти. І це дуже небезпечно. Потрапивши в залежність від «Газпрому», потім від кремлівських грошей, потім від російської пропаганди, наші європейські і деякі американські партнери воліють жити ілюзіями. А невидимі армії завдають їм тим часом одну поразку за іншою. І от уже тріщить по швах Європейський Союз, вбито клин у євроатлантичну солідарність, європейський і американський обиватель, наляканий терористами, мігрантами і економічними проблемами, шукає лише одного — щоб усе стало «добре», як раніше.

Ми також довго залишалися сліпими до гібридної агресії РФ. Ми списували економічний тиск та інформаційну експансію на братерські почуття, а ультиматуми та провокації

на запальну натуру нашого партнера. Україна дала можливість господарювати у власному домі російському бізнесу, російським медіа, російським спецслужбам, продовжила базування Чорноморського флоту на своїй території, прийняла продиктований з Москви закон про мови. Але це не вберегло нас від збройної агресії і спроби зруйнувати українську державність. Сьогодні ми бачимо, що українські політики до останнього моменту мислили категоріями миру, хоча Путін вже давно почав мислити категоріями війни.

Отже, наша книга є швидше «останнім попередженням» для всіх тих, хто продовжує вірити в ілюзію миру, хто не хоче бачити нової реальності, якою є світова гібридна війна. Хто хоче вірити в те, що десь існує «добрий Путін».

Які ж висновки є головними для самої України?

Головним результатом трирічної боротьби з російською гібридною агресією стало те, що Україна довела свою цілковиту спроможність як держава, що здатна захистити свій суверенітет і політичну суб'єктність. Політична мета нашого гібридного супротивника наразі не досягнута. Однак боротьба триває. Економічна, фінансова, енергетична, транзитна залежність України від РФ не лише не забезпечила миру та безпеки, а й виявила критичну уразливість до гібридного шоку. Слабка диверсифікованість зовнішньої торгівлі України, її історична залежність від російських постачальників та споживачів у виробничих ланцюгах — чинники, що дали РФ можливість зробити торгівлю головною мішенню агресії проти України в економічній сфері. Вкрай слабким місцем залишається критична інфраструктура України. Останні події в Авдіївці це болісно продемонстрували.

Водночас гібридна агресія проти України створила імпульс для прискорення економічних і фінансових трансформацій та структурних зрушень: збільшився масштаб експортно-імпортних відносин з країнами ЄС, послабшали боргові «пути», розпочалося визволення з енергетичної «пастки».

Проте сьогодні на українському фронті світової гібридної війни ситуація залишається вкрай напруженою. Головний розрахунок противник робить на те, що політичні конфлікти і економічні проблеми підірвуть українську оборону зсередини, а наші союзники здадуть свої позиції Путіну. Можемо не сумніватися — Кремль готовий до цього і сподівається, що зможе нас ще і штовхнути в спину, якщо ми раптом опинимося біля умовної «прірви». Прірви, яку він сам для нас і готує. Я хочу, щоб ніхто в цій залі навіть не сумнівався — ця війна буде довгою та складною. І супротивник не буде нам пробачати помилки.

Які ж сценарії може застосувати до нас Кремль уже найближчим часом?

Сценарій «Битва». Це може бути наступ збройних формувань з Донбасу, підтриманих російськими військами з усіх можливих напрямків.

Сценарій «Ультиматум». Це може бути ультиматум щодо федералізації і фактичної десуверенізації України.

Сценарій «Деградація». Третій варіант — перетворення України на «сіру зону», нічийну територію нестабільності та замороженого конфлікту, приречену на поступову деградацію.

Які з цих сценаріїв будуть реалізовані, ми сьогодні не знаємо, але маємо бути готовими до будь-якого з них.

Гібридна війна відкрила нам очі на реальність. Ми тверезо дивимося на речі і навчилися за красивими словами бачити прагматичні інтереси сторін конфлікту. Цивілізована Європа, як і в часи Гітлера, намагається за будь-яку ціну уникнути конфлікту і залишитися в своєму комфортному невіданні. Америка, схоже, на деякий час абстрагується від своїх зовнішніх інтересів та зобов'язань і зосереджується на внутрішньому конфлікті. Тому головна наша ставка — це власні сили, наша рішучість і правда, яка озброїла нас знанням про себе і про ворога. Не можна припуститися помилки Чехословаччини 38-го року.

На Заході дедалі більше говорять про «втому від України». Насправді це втома від війни. Війни, яка йде в Україні. І ми маємо розуміти, що

така інфантильна ілюзія дійсно існує: мовляв, не буде України — не буде й війни. І якщо по-жертвувати чимось умовно «незначним» (наприклад, Україною), то все буде знову добре. Про таку логіку «раціоналізованого боягуза» свого часу написав Фрідріх Дюрренматт у п'єсі «Візит старої дами». В одній зі своїх статей я вже проводив цю аналогію, але, на жаль, ситуація не змінюється. Зло вимагає принести йому жертву. І особливий цинізм ситуації полягає в тому, що добропорядні обивателі бувають готові принести цю жертву в ім'я лицемірного загального блага.

Під приводом такої часто лицемірної турботи про Україну нам пропонують різні «компроміси». Компроміси в лапках, бо інакше про них не скажеш. Назви цих компромісів постійно змінюються — починаючи з «формули Штайнмаєра» і закінчуючи різноманітними «ініціативами» несподіваного авторства та незрозумілого походження. Але зміст їх один і той самий — легалізація анексії Криму, легалізація маріонеткових режимів на окупованих територіях Донбасу, параліч центральної влади у Києві і блокування європейської та євроатлантичної інтеграції України. Навзамін нам малюють заспокійливі перспективи того, що в цьому разі Росія, можливо (!), утримається від введення регулярної армії на підконтрольну нам територію. І буде продовжувати душити українську незалежність, тільки вже дипломатичними, економічними та інформаційно-пропагандистськими засобами. І хоча Захід буде спостерігати це з почуттям глибокої стурбованості, але на бізнес із Путіним ця стурбованість не впливатиме.

Світ має усвідомити, що гібридна війна це війна без переможців. Але перед нами стоять дуже конкретні і нагальні завдання — зберігати єдність, розуміти цілі і засоби противника, зміцнювати дух і обороноздатність. Це ті завдання, які забезпечать нам ефективне існування в цьому новому світі. Світі, який ми лише починаємо усвідомлювати.

*Заступник головного редактора журналу
О.О. МЕЛЕЖИК*